

և երբեք չկայ նրանց մէջ մէկը՝ որ յիշեցնէ մահմեդական կրօնը, ինչպէս Մուհամմեդ, Ալի և այլն:

Մենք մինչև այժմ չխօսեցինք Հայաստանից դուրս գտնուած հայութեան մասին, թէ ինչ ազդեցութիւն են կրել նրանք արաբերէնից: Այստեղ կայ երեք խաւ. հնագոյն խաւը Եգիպտոսի, Ասորիքի և Միջագետքի այն հին գաղութներն են՝ որ արաբական ահագին մեծամասնութեան մէջ կուլ գնալով՝ ձուլուել անհետացել են: Երկրորդ խաւը կազմում են այն գաղութները, որոնք թէեւ դեռ կրօն եւ ազգութիւն պահել են, բայց լեզուն կորցնելով ամբողջովին արաբախօս են դարձել. այսպէս են Հալէպի, Դամասկոսի, Պէյրութի, Մերդի-նի, Մուսուլի, Գերբուքի գաղութները, որոնց վրայ պէտք է աւելացնել նաև Սլեյքը, որ թէև Հայաստանի մէջ է, բայց իրեն ծայրագաւառ, շրջակայ քուրդ ու արաբ մեծամասնութեանց ազդեցութեամբ կորցրել:

Նելով հայերէն լեզուն, քրդախօս ու արաբախօս է դարձել: Երրորդ խաւը կազմում են Ասորիքի հիւսիսային արեւմտեան անկիւնը գտնուած հայ գաղութները (Չոք-Մարզուան, Անտիոքի գիւղերը, Սուեփա և ցատկապէս Զիւրի-Շուղուրի՝ հայերը, ինչպէս նաև Բաղդադի և Բաքայի հայերը) որոնք խօսում են հայերէն բարբառներ, բայց մեծապէս ազդուած արաբերէնից. հմտ, Աճառեան, Հայ Բարբառագիտութիւն, էջ 213-214, գրուած հատուածները: Այս երեքից դուրս իրրեւ չօրրորդ խաւ պէտք է յիշել. Ասորիքի նոյն շրջանը ապաստանած 120,000 կիլիկացի հայ ժողովուրդը, որ թէև հայախօս և ապրում է Փրանսիական հպատակութեան տակ, բայց շրջապատի արաբախօս մեծամասնութեան ազդեցութեան տակ ուշ թէ շուտ պիտի կրի արաբերէն լեզուի կնիքը և մոնի նախորդ երրորդ խաւի շարքը:

Պրոֆ. Հ. ԱճԱՌԵԱՆ

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ

16 ՅՈՒՆԻՍԻ 1945 Թ. Ի Ա. ԷՋՄԻԱՅԻՆ

ՆՈՍՏՐ

1945 թ. Յունիսի 18-ին, ժամը 11 և 30 բողոքին, Հոգեւոր Ծննդանի մեծ դահլիճում, կայացաւ Ազգային-Եկեղեցական Ժողովի երկրորդ նիստը նախագահութեամբ Նորին Սրբութիւն Կիլիկիայի Կաթողիկոս Տ. Տ. Գարեգին Ա.-ի, ատենապետութեամբ Եկեղեցական Աւետիք Իսահակեանի: Ժողովին մասնակցում էին 105 պատգամաւոր: Նորին Վեհապետութեան պատշաճ աղօթքից յետոյ ատենապետը՝ Ժողովը բացուած յայտարարելով՝ կարգաց ՍՍՌՄ Ժողկոմսովետի նախագահ Ի. Վ. ՍՍԱԼԻՆԻՆ ուղղուած հեռագրի տեկետը:

ՍՍՌՄ Ժողովրդական Կոմիսարների Սովետի նախագահ

ՄԱՐՇԱԼ ՍՍԱԼԻՆԻՆ

«Այսօր մենք, Սովետական Միութեան և արտասահմանեան երկրների հաւատացեալ հայութեան ներկայացուցիչներս, հաւաքուելով Սուրբ Եջմիածնի դարաւոր կամարների տակ, անցնում ենք Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ընտրութեան և եկեղեցական մի շարք հարցերի լուծման մեր աշխատանքին:

«Մենք լաւ ենք հասկանում, որ առանց Զեր բարեհաճ վերաբերմունքի, Հայ Եկեղեցու համար պատմական առաջնակարգ նշանակութիւն ունեցող այս իրադարձու-

թիւները կի՛նէին անիրականալի։ Այս օրերը ամենաերջանիկ օրեր են հայ ժողովրդի դարաւոր պատմութեան մէջ, երբ մեծ Միութիւնը, որի իրաւահաւասար անդամներէն մէկն է Սովետական Հայաստանը, այս համաշխարհային աւերիչ պատերազմից չտեսնուած յաղթանակով դուրս եկաւ Զեր հանճարեղ ղեկավարութեան շնորհիւ, ՍՍՌՄ ժողովուրդ-ներին, մասնաւորապէս ճուս մեծ և վեհանձն ժողովրդի հերոսական ջանքերի շնորհիւ։ Եւ առաջին զգացմունքը, որ տողորում է մեզ, Սովետական Միութեան և արտասահմանի հայութեան պատգամաւորներին, դա երախտագիտութեան և շնորհակալութեան զգացմունք է դէպի Զեզ, հայ ժողովրդի մեծագոյն բարեկամիդ։

«Զեր շնորհիւ իրականացուած է հայ ժողովրդի ազատագրութիւնը ու հայկական պետականութեան վերածնունդը, և մենք հաստատ հաւատացած ենք, որ Զեր օժանդակութեամբ կ'իրականանան ճշման ու հաւածանքների հետեւնքով տարագիր դարձած արտասահմանեան հայերի իղձերը և նրանք կը վերագառնան իրենց Հայրենիքը՝ Սովետական Հայաստան»։

Հայ Եկեղեցական Ժողովի լսածնաբարութեամբ

ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԻՒՆ

Հեռագրի տեկստը լսուեց յոտնկայս և ընդունուեց երկարատե ու բուռն ծափահարութիւններով։

Անուհետեւ Ամենապատիւ Տ. Տեղակալ Գէորգ Արքեպիսկոպոսը ընդարձակ զեկուցում կարդաց 1941 թ. Ապրիլի 10-ից ցայսօր Մայր Աթոռի գործունէութեան մասին։

Զեկուցումից յետոյ Վեհափառ Նախագահը խօսք առնելով բարձր գնահատեց Տէր Տեղակալի աշխուրջ և արգիւնաւէտ գործունէութիւնը, նշելով դժուարին պայմաններում ոչ ոք չէր կարող գլուխ բերել այն մեծ գործը և ունենալ այն մեծ յաղողութիւնները, որոնց միայնակ ուժերով կարողացել է հասնել Ամենապատիւ Տ. Տեղակալը։ Ժողովը միաձայն հաւանութիւն տուեց և գոհունակութիւն յայտնեց Ամենապատիւ Տ. Տեղակալին իր խոհուն, զգոյշ և իմաստուն գործունէութեան համար։

Ապա ատենապետը կարդաց ՍՍՌՄ Ժողովումովետի Նախագահ և հանճարեղ Առաջնորդ Ի. Վ. ՍՏԱՆԻՆԻ Նորին Ամենապատուութեան Տ. Տեղակալի մատուցած գրու-թիւն-գիտումը հայ առաքելական եկեղեցու անհրաժեշտ կարիքների մասին։ Գրու-թիւն-գիտումի վրայ Մեծ ՍՏԱՆԻՆԻ մակագրել էր իր բարձրագոյն հաճութիւնը և ստորադրել։ Տանն Կրիկիոյ Վեհափառ Կաթողիկոսի առաջարկութեամբ պատգամաւորական ժողովը ի պատիւ Մեծ ՍՏԱՆԻՆԻ յոտնկայս և խանդավառ ծափահարութիւններով արտայայտեց իր երախտագիտութիւնը և մեծագոյն յարգանքը։

Անուհետեւ Ազգային-Եկեղեցական ժողովը զբաղուեց Ազգային-Եկեղեցական ժողովի գումարման կանոնադրութեան քննարկմամբ։ Բարձրապատիւ Տ. Ռուբէն Ժ. Վրդ. Դրամբեանը կարգադր վերլուծեալ կանոնադրութեան տեկստը յօգուած առ յօգուած, որն ընդունուեց որոշ փոփոխութիւններով։

Քառորդ ժամ դադարից յետոյ ժողովը վերսկսվեց։ Ատենապետ ակադեմիկոս Աւետիք Իսահակեանը առաջարկեց շնորհակալութիւն և երախտից յայտնել Սովետական Հայաստանի բարիխնամ կառավարութեանը, որպիսի առաջարկն ընդունուեց յոտնկայս, բուռն ծափահարութեամբ։

Ամենապատիւ Տ. Տեղակալը յայտնեց, որ ժողովի պատգամաւոր ակադեմիկոս Ստեփան Մալխասեանը մի գրութեամբ առաջարկ է արել յատուկ ազգային տօն կատարել Հայրապետական Աթոռի Կրիկիայից Ս. Էջմիածին փոխադրուելու հինգհարիւրամեակի առթիւ։ Ազգային ժողովի Նախագահ Կրիկիայի Վեհափառ Կաթողիկոսը պատմական համառօտ տեղեկութիւն տուեց Հայրապետական Աթոռի 1441 թ. Սահյ Ս. Էջմիածին տեղափոխուելու մասին և առաջարկեց, որ ինչպէս համազգային տօն է ճանաչուել ու տօնելու հայկական տառերի գիւտը, Աստուածաշնչի թարգմանութիւնը, նոյնպիսի համաժողովրդական տօն ճանաչուի և տօնուի Հայրապետական Աթոռի տեղափոխութեան 500-ամեակը։

Ժողովը որոշեց այս խնդրի առթիւ յանձնարարել նախագահութեանը յատուկ քանակ մշակել և ներկայացնել յաջորդ նիստին համապատասխան որոշում կայացնելու համար:

Ատենապետը ժամը 2 և 10 բոլէին յայտարարեց նիստը փակուած:

Ազգային-եկեղեցական Ժողովի նախագահ՝

ԿԻԼԻԿԻԱՅԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա.

Ասեմապետներ՝

Ա. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Ս. ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ

Ճ. ԶԱԳԼՐ

Քարտուղարուրիւն՝

Տ. ԳՐԻԳՈՐ Ծ. ՎԱՐԳԱՊԵՏ

ՍԱՀԱԿ ԱԻ. ՔԱՀ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ՎԱՀԱՆ ԱԻ. ՔԱՀ. ԹԱՎԱՐԲԷԿԵԱՆ

Ա. ԵԱԶԸՃԵԱՆ

Ն Ի Ս Տ Գ

19 Յունիսի 1945 թ.

Ժողովը բացուեց ժամը 11 և 20 բոլէին Տանն Կիլիկիոյ Վեհ. Կաթողիկոսի նախագահութեամբ և բացման աղօթքով: Ատենապետ ակադեմիկոս Աւետիք Իսահակեան: Ամենապատիւ Տեղակալ Սրբազանը յայտարարեց, որ Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի պատգամաւոր Տիար Հայկ Գաւուքճեանը նախագահութեան որոշմամբ նոյնպէս ընդունուած է ատենապետութեան կազմի մէջ:

Տ. Ռուբէն Ծ. Վարդապետը կարգաց Ազգային-եկեղեցական Ժողովի բացման առաջին նիստի արձանագրութիւնը, որը Ժողովը հաստատեց միաձայն: Տ. Սահակ Ա. Քհնյ. Սահակեանը կարգաց Բ նիստի արձանագրութիւնը, որը նոյնպէս միաձայն ընդունուեց:

Ատենապետ Աւետիք Իսահակեանը կարգաց հետեւեալ հեռագրի տեկստը՝ ուղղուած Սովետական Հայաստանի Գերագոյն Սովետի նախագահութեան նախագահ Մացակ Պապեանին:

«Այսօր Ս. Էջմիածնում Ազգային-եկեղեցական Ժողովի համար Սովետական Միութիւնից և Սփիւռքից հաւաքուած պատգամաւորներս ուրախ ենք յայտնելու մեր ջերմ և սրտազին շնորհակալութիւնները Սովետական Հայաստանի Գերագոյն Սովետի նախագահութեան նախագահիդ՝ Մացակ Պետրոսի Պապեանիդ, որ ընձեռնցիք մեզ բաւոր զիւրութիւնները, որպէսզի մենք կարողանանք այսօր Հայաստանում դուրսբերել այս պատմական Ժողովը: Նաև խորապէս շնորհակալ ենք, որ մեզ հնարաւորութիւն տուիք, մեր խղճի Թեմագրութեան համաձայն, ընտրելու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս և աղատօրէն լուծելու Հայոց եկեղեցուն վերաբերող կարեւոր խնդիրները»:

Ժողովը բուռն ծափադարձութեամբ ընդունեց հեռագրի տեկստը:

Օրակարգի յաջորդ հարցն էր Հայ եկեղեցու Սահմանադրութեան քննութիւնը, որն Ամենապատիւ Տէր Տեղակալի առաջարկով յետաձգուեց յառաջիկայ նիստերից մէկում քննարկելու, որպէսզի աշխարհական պատգամաւորներն էլ հնարաւորութիւն ունենան ուսումնասիրելու Սահմանադրութեան նախագիծը: Ապա, ատենապետ Աւետիք Իսահակեանի հրաւերով, Ժողովը վարեց ատենապետութեան անգամ եզրկատօսի պատգամաւոր Պր. Զանիկ Զաքըրը:

Այնուհետև Ժողովը անցաւ օրակարգի միւս խնդրին, այն է Էջմիածնի Հոգեւոր Զեմարանի պահպանման հարցի քննութեանը: Ոսք առաւ Ամեն. Տ. Տեղակալը և մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդեց Զեմարանի սւաման ծրագրի և յարակից խնդիրների մասին. շեշտեց նաև Զեմարանը նիւթական միջոցներով ապահովելու անհրաժեշտութիւնը:

Գեր. Տ. Արտաւազդ Արքեպիսկոպոսը կարգաց Հոգեւոր Ճեմարանի 1945-46 ուսումնական տարուայ ծախքերի 1,150,000 ռուբլու հասնող նախահաշիւը:

Ամեն. Տ. Տեղակալը յայտնեց, որ Սովետական բարեխնամ կառավարութիւնը թոյլատրել է Մայր Աթոռին ունենալու նաև իր սեպկական տպարանը, և որ ամբողջ Սովետական Միութեան մէջ դա առաջին կրօնական տպարանի արտօնութիւնն է, որը պէտք է բարձր գնահատել:

Ժողովը խանգավառ ծափահարութիւններով իր գունդակութիւնը յայտնեց Տեղ. Սրբազանին այդ յաջողութեան առթիւ:

Կարճատեղազարից յետոյ Ճանկ Զազըրի ատենապետութեամբ ժողովը շարունակուեց և քննութեան առնուեց Ս. Էջմիածնի պիւտճէի խնդիրը. կարծիքների փոխանակութիւնից յետոյ ժողովը ընդունեց Տ. Վազգէն Վարդապետի և Պր. Էսթէն Փափազեանի ներկայացրած հետեւեալ բանաձեւը.

«Քննութեան առնելով Ս. Էջմիածնի մշտական և արտակարգ ծախքերին վերաբերող պիւտճէի հարցը, ինչպէս նաև արտասահմանի և Միութեան թեմերից նիւթական միջոցների հայթայթման լուսադոյն միջոցառումների կարեւորութիւնը, ժողովը միաձայն որոշեց յանձնաժողով կազմել, բաղկացած իւրաքանչիւր թեմի պատգամաւորների կողմից ընտրուած մէկական ներկայացուցիչներից, և յանձնարարել նրան Մայր Աթոռի բոլոր կարիքները պարգել և պիւտճէն կազմելու:

Կիլիկիայի Վեհ. Կաթողիկոսը յատուկ զեկուցումով պարզաբանեց Հայրապետական Աթոռի Սահ. Էջմիածին փոխադրելու հինգհարկաւոր մեծ կառուութեան անհրաժեշտութիւնը, որի մասին գրաւոր առաջարկութիւն էր մտցրել ակադեմիկոս Ստեփան Մալխասեանը: Ժողովը լսելով Պրոֆ. Աշոտ Աբրահամեանի և Ստեփան Մալխասեանի լուսաբանութիւնները, ընդունեց Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսի առաջարկած հետեւեալ բանաձեւը. «Անդրադառնալ Ս. Էջմիածնի և Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան կատարած դերին այդ 500 տարուայ ընթացքում, նշանակում է սրել և լուսաւորել ժողովրդի միտքը, նրա ուշադրութիւնը բռնեռելով այդ երկարատեւ շրջանի պատմութեան վրայ. այս մտքով ժողովն օգտակար է համարում և որոշում 1945-1946 տարին յայտարարել Ս. Էջմիածնի Հայրապետական Աթոռի վերահաստատման յոբելինական տարի, ընդունելով միաժամանակ, որ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան յարատեւութիւնը նոյն ժամանակի ընթացքում ոչ միայն չի խանգարել նկեղեցու միասնականութեան գաղափարին, այլև նման դեր է կատարել ազգապահպանութեան գործում իրեն ներկայ թեմերի մէջ, ինչպէս և երեսուղէմի ու Կ. Պոլսի պատրիարքութիւնները»:

Ժողովը փակուեց ժամը 3 և 30 րոպէին, յաջորդ նիստը վաղը Յունիսի 20-ին, ժամը 11-ին գումարելու որոշումով:

Ազգային-եկեղեցական ժողովի նախագահ՝

Գ.ԱՐԵԳԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԿԻԼԻԿԻՈՑ

ԱՅԵՆԱՅԵՏՆԵՐ՝

Ա. ԻՍԱՀԱԿԻԱՆ

Ս. ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ

ՃԱՆԻԿ ԶԱԳԼՐ

ՀԱՅԿ ԳԱՎՈՒՓՃԵԱՆ

ՔԱՐՏՈՂԱՐԱՐՔԻՆ՝

ԳՐԻԳՈՐ Ծ. ՎԱՐԳԱՊԵՏ

ՍԱՀԱԿ ԱԻ. ՔԱՀ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ՎԱՀԱՆ ԱԻ. ՔԱՀ. ԹԱՎԱՐԲԵԿԵԱՆ

Ա. Գ. ԵԱԶԸՃԵԱՆ